útleíróként tárgyalja. Szász Géza a – 19. századra klisévé váló – konstantinápolyi utazás Magyarországot érintő szakaszáról szóló irodalom bemutatására vállalkozott. A tisztán történelmi tárgyú írások közé tartozik Hegyi Ádám tanulmánya a 18. századi Békés megyei hétköznapi élet egyháztörténeti forrásairól, Péter Róbert írása a szabadkőművesség kutatásának új irányairól, Tóth Ferenc tanulmánya, amely a történettudomány új eredményeire támaszkodva tekinti át Bercsényi László életútját, illetve Vajda Zoltán írása az amerikai fehér nők közötti osztálykülönbségekről Thomas Jefferson értelmezésében.

Végezetül mindenképpen kiemelendő e több éve létező tudományos fórum egyik jelentős érdeme, mégpedig az, hogy megnyilvánulási lehetőséget kínál ifjú kutatóknak is, így a legújabb kötet szerzői között a szegedi Francia Tanszék és más intézmények oktatóin kívül ismét szerepelnek a francia irodalmi doktori program hallgatói, elismerést érdemlő, rendkívül színvonalas tanulmányokkal.

Cseppentő István

Réka Lengyel, Gábor Tüskés ed., Learned Societies, Freemasonry, Sciences and Literature in 18th-Century Hungary. A Collection of Documents and Sources (Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézete, 2017), 247.

A 18. század közepétől kezdődően néhány magyarországi tudós, írói csoport vagy akár egyetemi oktató számára sürgető kérdéssé vált a tudományos munka intézményesítése, nem csupán az egymástól távol levő kutatói életművek központosítása, hanem a tudományos gondolkodás legitimitásának biztosítása céljából is. Ha a magyar felvilágosodás egyik legfontosabb törekvésének ezt az intézményesítést tekintjük, akkor talán joggal beszélhetünk a felvilágosodás-projekt kudarcáról, hiszen a 18. század végén, a 19. század legelején csak ideiglenesen működhetett egy-egy ilyen tudós társaság, és annak ellenére, hogy a 19. század harmincas éveiben végre megalakul, és azóta folyamatosan működik a Magyar Tudományos Akadémia, a tudományos gondolkodás hasznossága időről-időre megkérdőjeleződik, a tudományos intézmények léte pedig veszélybe kerül. Hogy mennyire nehéz tudományos innovációkat felmutatni egy intézmények nélküli társadalomban, arra jó példa volt a 2017 októberében megrendezett *Aufgeklärte Sozietäten, Literatur und Wissenschaft in Mitteleuropa* című konferencia és a *Fénykeresők. Felvilágosult társaságok, irodalom és tudomány Közép-Európában* című kiállítás, mely az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézetének XVIII. Századi Osztálya és a Magyar Nemzeti Múzeum együttműködésében, a Humboldt Stiftung támogatásával jöhetett létre. A konferencia kísérőkötete volt a fenti nagyon értékes forráskiadvány Lengyel Réka és Tüskés Gábor szerkesztésében, valamint ugyancsak ekkor jelent meg a kiállítás katalógusa is.

Ahogyan a konferenciának, úgy ennek a kötetnek is jól kitapintható célja, hogy a magyar törekvéseket elhelyezze az európai folyamatokban, hogy rávilágítson arra, hogy ezek a tervezetek egy alapvetően európai felvilágosult gondolkodási stratégia adaptálásai voltak a magyar viszonyokra. Míg a magyar kutatás folyamatosan hivatkozott az európai párhuzamokra, a német, francia vagy angol szakirodalomban a legritkább esetben találkozunk azzal a jelenséggel, hogy referenciaként magyar próbálkozásokat említene meg. Ezért is üdvözlendő a törekvés, hogy a gyakran kéziratban maradt, vagy a nyelvi elszigeteltség miatt ismeretlenül heverő szövegeket most bekapcsolják a nemzetközi szakirodalomba.

A kötet két fő részre oszlik, az első fejezet az akadémiai mozgalom és tudós társaságok történetének tizenhét forrásszövegét, a második pedig a szabadkőművesség magyarországi történetéhez köthető tizenhárom textusát tartalmazza. Vannak itt programszövegek, tervezetek, beszédek, levelezésrészletek, jelentések és regényrészlet is, tehát nem a műfaji koherencia, hanem a tematika határozta meg a szerkesztők választásait. Az átláthatóság természetesen korlátokat szabott, mégis megpróbáltak teljességre törekedni: a szövegek időbeli szórása a 18. század harmincas éveitől a századvégig tart, és térben is átfogja a Marosvásárhelytől Bécsig terjedő keletnyugati tengelyt. A kötet minden bizonnyal láthatóvá kívánja tenni azt a bizonytalanságot is, ami az egyes tudós társaságok nyelvválasztását

illeti: a 18. században szinte ugyanolyan jogosultsága lehet azoknak az elképzeléseknek, amelyek a latin nyelvű tudományosságot preferálják, vagy amelyek az eljövendő tudós társaság nyelvének a birodalom közös – bár csak rövid ideig hivatalos – nyelvét, a németet tekintik. A latin és német nyelvű szövegeket tehát a szerkesztők eredetiben közlik, bár természetesen ezekben az esetekben sem marad el a rövid, angol nyelvű bevezető, amelyben mind a szerző törekvéseit, mind pedig az olvasható szöveg(részlet)et kontextualizálják. Továbbgondolandó kérdéseket vet fel az az itt felszínre kerülő probléma, hogy míg a 18. század végére egyre fontosabbá vált a magyar nyelvű tudományosság megteremtésének igénye, és így a tudományos törekvések összefonódtak a nemzeti nyelvű tudományosság problémakörével (a tudós társaságok emiatt gyakran nyelvművelő csoportosulásokból alakultak ki), most éppen az ennek a paradigmának a jegyében magyar nyelven született szövegek szorulnak fordításra azért, hogy nemzetközi kontextusban is értékelhetővé váljanak. Így ezeket a szerkesztők angol fordításban közlik, s természetesen ezekben az esetekben sem marad el a kontextualizálás. Bár mind a tervek kudarcára, mind pedig az államberendezkedés miatt hátráltatott törekvésekre magyarázatot kaphatunk, véleményem szerint még így is nehéz lesz követni egy külföldi olvasónak, hogy az egyes városokhoz köthető intézményi törekvések hogyan is kapcsolódhattak össze, kialakulhatott volna-e egy központosított, a megszólalás autoritását is biztosító intézményrendszer. Ilyen szempontból talán segíteni lehetett volna a megcélzott nemzetközi közönséget a nyelvválasztás koherenciájával. A kötet végén található angol nyelvű rövid biografikus összefoglalókban például zavart okozhat, hogy míg Marosvásárhely vagy akár Nagyszeben csupán a magyar nevén szerepel, Bécs angolul, Trencsén vagy Lőcse esetében zárójelben a mai szlovák név is fel van tüntetve (Pozsony esetében nem), Varasd a német nevén található, a nagyszebeni St. Andreas zu den drei Seeblättern páholy neve kizárólag magyar nyelven olvasható. Egy magyar nyelvű olvasónak minden bizonnyal nem okoz problémát a fent jelzett zavar, a megcélzott nemzetközi olvasóközönség esetében viszont még akár az is problémás lehet, hogy a Szent András páholyként megnevezett szabadkőműves csoportot a kötet más helyein a német nevével illetett csoportosulással azonosítsa. Mindez persze nem von le semmit a vállalkozás értékéből: azáltal, hogy a német, latin, magyar nyelvű akadémiai törekvések, az ezeket szorgalmazó tudósok egymás mellé kerülnek ebben a kötetben, talán az is láthatóvá válik, hogy a szabadkőművesség és az akadémiai mozgalom milyen mértékben járult hozzá a korabeli társadalom európai szintre emeléséhez.

Biró Annamária